

Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013

Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013

Saskia Keuzenkamp
Lisette Kuyper

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, mei 2013

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het SCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het SCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken; en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2013

SCP-publicatie 2013-4

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Omslagontwerp: bureau StijlZorg, Utrecht

Omslagillustratie: Berry Stokvis / HH (Roze Zaterdag in Haarlem)

ISBN 978 90 377 0648 2

NUR 740

Voorzover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Rijnstraat 50

2515 XP Den Haag

Telefoon (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: www.scp.nl

E-mail: info@scp.nl

De auteurs van SCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord	7
1 Vergroting van sociale acceptatie	9
2 Nederland in internationaal vergelijkend perspectief	10
3 De houding tegenover homoseksualiteit in de Nederlandse bevolking in 2012	16
4 Verschillen tussen bevolkingsgroepen	20
5 Opvattingen over biseksuelen en transgenders	26
6 Conclusie	30
Noten	31
Literatuur	32
Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	33

Voorwoord

Met de woorden *Wij verklaren vandaag dat de meest evidente waarheid – dat wij allen gelijk zijn – nog steeds de ster is die ons leidt [ ] Onze reis is niet compleet tot onze homoseksuele naasten voor de wet gelijk zijn – want als wij écht gelijk geboren zijn, dan moet zeker de liefde die mensen elkaar betuigen gelijk worden gerespecteerd* schreef Barack H. Obama op 21 januari 2013 geschiedenis.¹ Nog nooit betuigde een Amerikaanse president steun aan gelijke rechten van homoseksuele en heteroseksuele burgers tijdens de inauguratie speech. Obama staat hierin niet alleen; landen die hun burgerlijk huwelijk openstellen voor paren van gelijk geslacht lijken elkaar in rap tempo op te volgen.

Nederland kent al een veel langere traditie van wettelijke gelijkstelling en politieke steunbetuiging. De regering van vvd en PvdA zet deze traditie door en maakt zich onder andere sterk voor het spoedig in werking treden van het nieuwe wetsvoorstel voor lesbisch ouderschap, het verbod op aanstelling van nieuwe ‘weigerambtenaren’ en het met prioriteit bestrijden van homofobie geweld.

Door de langere traditie van gelijkheid voor de wet weten we helaas ook dat wettelijke gelijkheid niet vanzelfsprekend tot sociale acceptatie leidt. In de media duiken regelmatig berichten op over homofobe geweldsincidenten. Eerdere publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) bevestigen de beperkingen van de sociale acceptatie van homoseksualiteit in Nederland. Ook SCP-rapportages van onderzoek onder homoseksuelen, biseksuelen en transgenders laten zien dat negatieve bejegening en zelfs ernstige psychische problemen helaas geen randverschijnselen zijn.

Op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw), Directie Emancipatie, rapporteert het SCP om het jaar over de trends in acceptatie van homoseksualiteit en de actuele stand van zaken. In de huidige editie nemen we voor het eerst hierin ook de sociale acceptatie van biseksuelen en transgenders mee. We concluderen dat het met de acceptatie in de algemene bevolking de goede kant op blijft gaan, maar dat de acceptatie binnen bepaalde religieuze, etnische en politieke bevolkingsgroepen en de acceptatie van sommige doelgroepen (mensen die zich niet gedragen conform wat van hun sekse wordt verwacht) hierbij achterblijft.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

1 Vergroting van sociale acceptatie

De Nederlandse overheid streeft naar gelijke rechten voor en sociale acceptatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders (LHBT'ers). Omdat die sociale acceptatie een van de belangrijkste doelstellingen van het homo-emancipatiebeleid is, doet het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) op verzoek van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) periodiek onderzoek naar de ontwikkelingen in de houding van de Nederlandse bevolking tegenover homoseksualiteit. Op basis van eigen dataverzamelingen, aangevuld met gegevens van derden, brengt het SCP sinds 2006 om de twee jaar een beknopte rapportage uit.

In de editie van 2013 beginnen we traditiegetrouw met een korte schets van de houding van de Nederlandse bevolking in vergelijking met die in andere landen. Omdat tegelijkertijd met deze publicatie een rapport verschijnt dat uitgebreid ingaat op acceptatie van homoseksualiteit in Europa (Kuyper et al. 2013), houden we het internationaal vergelijkende onderdeel hier beperkt. We presenteren enkele actuele, aanvullende gegevens, onder meer over de houding tegenover transgenders die bij Kuyper et al. (2013) buiten beeld blijft. Daarna volgt een beschrijving van de huidige situatie in Nederland. Allereerst gaan we in op de opvattingen over homoseksualiteit en kijken we naar dimensies zoals acceptatie van gelijke rechten, zichtbare homoseksualiteit in de openbare ruimte en de acceptatie van homoseksualiteit in de naaste omgeving. Vervolgens bespreken we verschillen in houding tussen bevolkingsgroepen. Vanwege de bijzondere aandacht in het beleid voor de sociale acceptatie van homoseksualiteit onder niet-westerse migranten en jongeren, belichten we deze groepen apart. Tot slot besteden we voor het eerst ook aandacht aan hoe de Nederlandse bevolking denkt over biseksuelen en transgenders. Daar is tot nu toe, zowel nationaal als internationaal, weinig onderzoek naar gedaan. We presenteren de bevindingen en vergelijken die, waar mogelijk, met de houding tegenover homoseksualiteit.

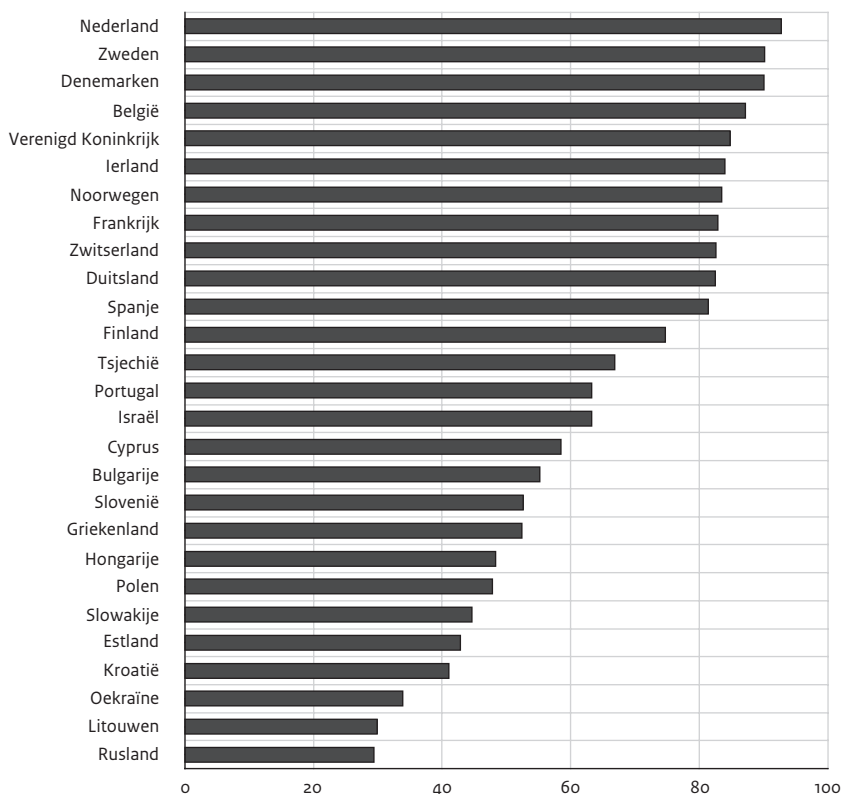
Voor informatie over de gebruikte bronnen zie: www.scp.nl.

2 Nederland in internationaal vergelijkend perspectief

Een veelgebruikte stelling in internationale opinieonderzoeken is dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen vrij moeten zijn om hun leven te leiden zoals zij dat willen. Nederland, Zweden en Denemarken wisselen af en toe stuivertje in aanvoering van de lijst, maar net als in de vorige meting is in Nederland het aandeel dat die stelling onderschrijft het grootst. Ook de bevolking van de andere Scandinavische landen is overigens in grote meerderheid die mening toegedaan, evenals de bevolking van onze buurlanden België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. In Centraal- en vooral Oost-Europa stemt de meerderheid van de bevolking er echter niet mee in. Vooral in voormalige Sovjetstaten vinden grote delen van de bevolking niet dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen.²

Figuur 2.1

(Sterk) eens met de stelling 'Homoseksuele mannen en lesbische vrouwen moeten vrij zijn om hun leven te leiden zoals zij dat willen', bevolking van 15 jaar en ouder, 2010 (in procenten)

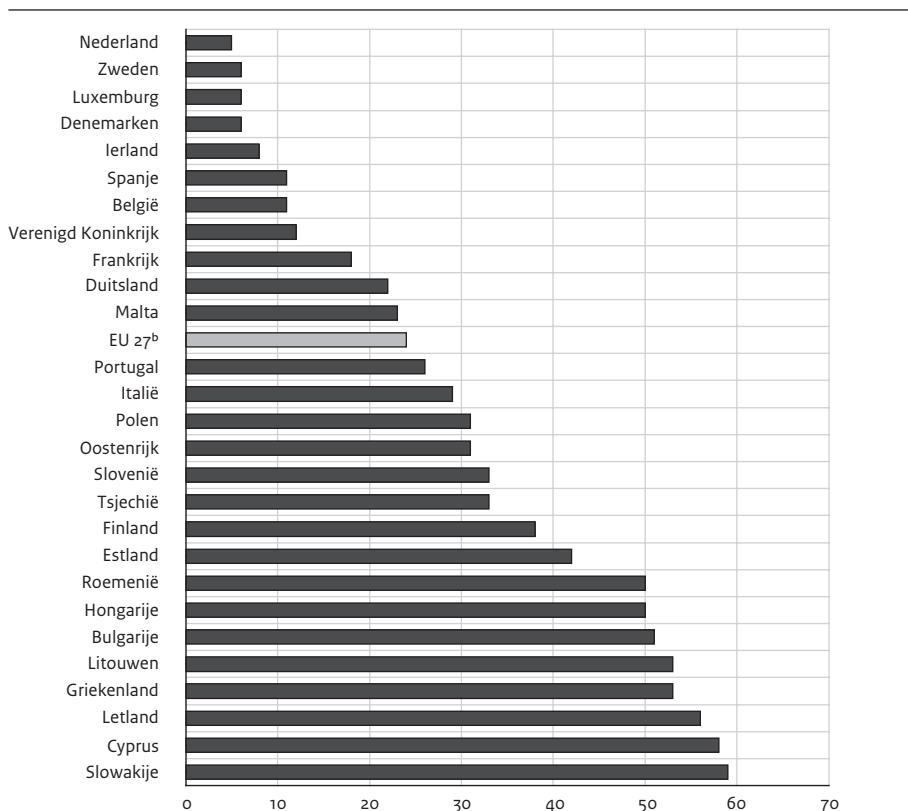

Bron: ESS (ESS'10)

In 2012 is een speciale editie van de Eurobarometer, een enquête in opdracht van de Europese Commissie (EC), aan discriminatie gewijd. Ook homoseksualiteit kreeg daarin aandacht. Anders dan in de hiervoor gebruikte European Social Survey (ESS), zijn in de Eurobarometer alleen de lidstaten van de Europese Unie (EU) betrokken. Er is gevraagd wat men ervan zou vinden als de regeringsleider homoseksueel, lesbisch of biseksueel zou zijn. De bevolking van Nederland en van de Scandinavische landen heeft daar het minst moeite mee, waarbij Finland een afwijkende positie inneemt. Het verschil met landen als Spanje, België en het Verenigd Koninkrijk is overigens klein. In de Baltische staten, Roemenië, Hongarije, Bulgarije en Slowakije en in Griekenland en Cyprus zou (meer dan) de helft van de bevolking daar moeite mee hebben.

Figuur 2.2

Zou zich oncomfortabel voelen bij een homoseksuele, lesbische of biseksuele regeringsleider,^a bevolking van 15 jaar en ouder, 2012 (in procenten)

a Score van 1 (volstrekt oncomfortabel) tot 10 (volledig comfortabel). De figuur toont de scores van 1-4.

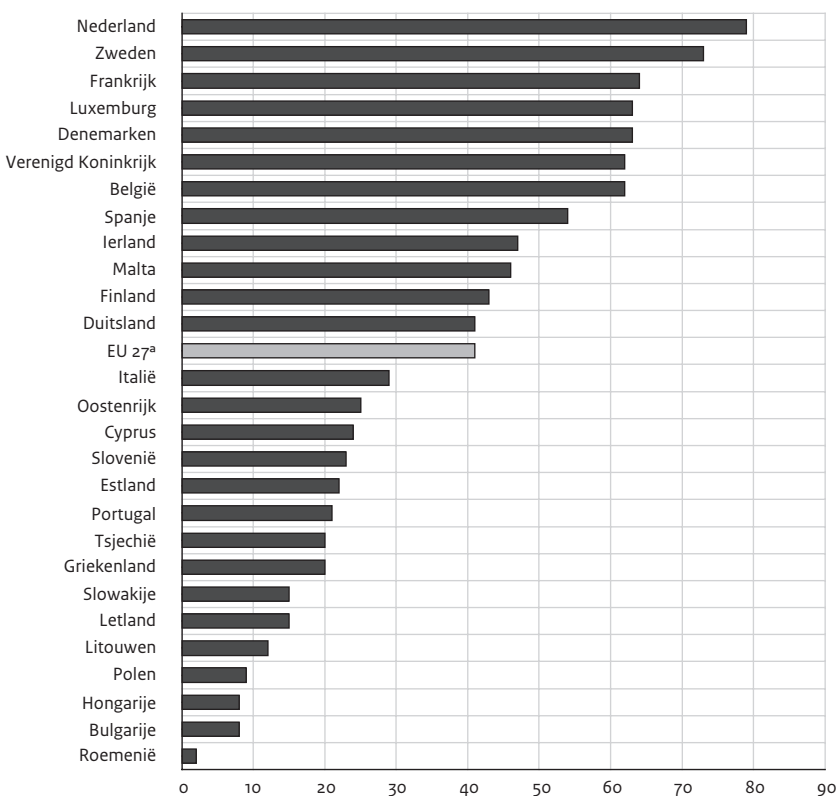
b Het betreft hier een gemiddelde.

Bron: Europese Commissie (2012)

Een interessante vraag in de Eurobarometer is of mensen homoseksuele vrienden of kennissen hebben. Die geeft een indruk van de mate waarin homoseksuele mannen en lesbische vrouwen openlijk voor hun seksuele voorkeur uitkomen. Het ligt voor de hand dat dat meer het geval zal zijn naarmate de sociale acceptatie in een land groter is. Zoals verwacht blijkt inderdaad in Nederland en Zweden driekwart van de bevolking homoseksuele vrienden of kennissen te hebben. Ook in de andere landen met een accepterende houding kent de meerderheid een of meer homoseksuelen. In de landen met een ongunstig opinieklimaat over homoseksualiteit geldt dat slechts voor een klein deel van de bevolking.

Figuur 2.3

Heeft homoseksuele, lesbische of biseksuele vrienden of kennissen, bevolking van 15 jaar en ouder, 2012 (in procenten)

a Het betreft hier een gemiddelde.

Bron: Europese Commissie (2012)

Vergeleken met de situatie in 2009 (zie Keuzenkamp 2011) is in de landen die al een accepterend klimaat kenden, het aandeel dat homoseksuelen in de vrienden- of kennissenkring heeft toegenomen. In landen met een in meerderheid afwijzende bevolking is dat niet of nauwelijks het geval.

Zoals ook al uit de vorige editie bleek kunnen we concluderen dat de sociale acceptatie van homoseksualiteit in Europa het grootst is onder de Nederlandse bevolking, waarbij Zweden en Denemarken slechts weinig afwijken (Keuzenkamp 2011). In de meeste Zuid-Europese, maar vooral Centraal- en Oost-Europese landen is de situatie beduidend minder positief.

Het onderzoek van Kuyper et al. (2013) leert dat de tolerantie tegenover homoseksualiteit in de afgelopen decennia in alle Europese landen is toegenomen, vooral in de periode 1990-1999. Daarna kwam er vaak een eind aan de toename van de tolerantie of was de toename beduidend geringer. Hoe de houding tegenover homoseksualiteit zich in de toekomst zal ontwikkelen valt uiteraard niet te zeggen. Aan de ene kant zijn er factoren die zullen bijdragen aan een toenemende tolerantie (zoals stijging van het opleidingsniveau en processen van democratisering en modernisering). Anderzijds kunnen de economische crisis en een sterkere hang aan nationale waarden en tradities leiden tot een toenemende intolerantie (zie verder Kuyper et al. 2013).

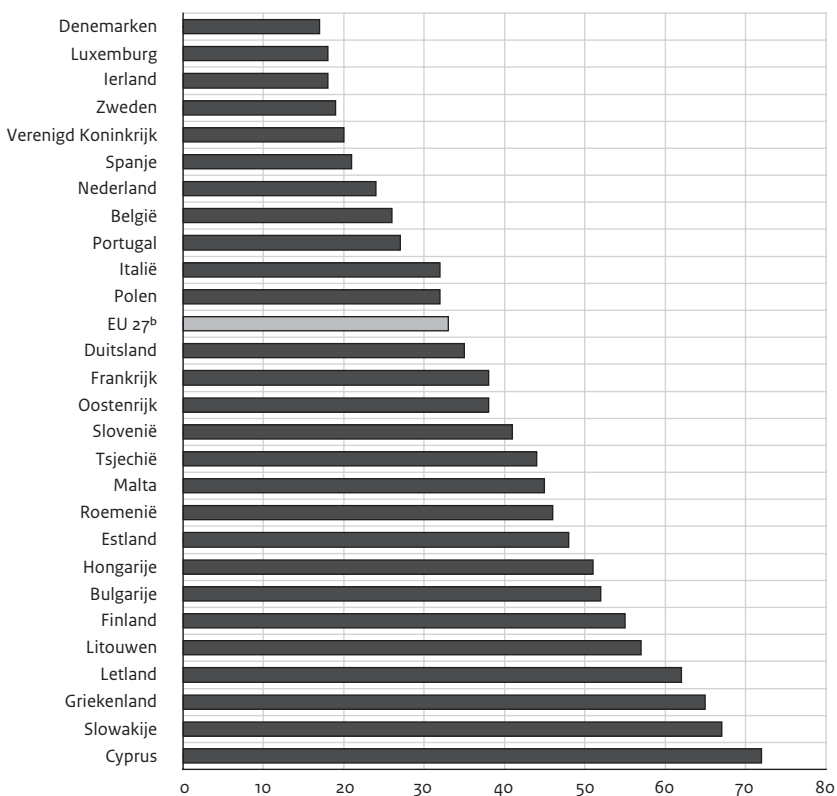
Transgenders

In 2012 bevatte de Eurobarometer voor het eerst enkele vragen om de houding van de bevolking tegenover transgenders te peilen. De volgorde van landen is grotendeels hetzelfde als die bij de houding tegenover homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen, maar overal is het aandeel dat zich niet comfortabel zou voelen groter als het om een transgender gaat. Er zijn overigens ook wat meer mensen die bij de vragen over transgenders 'weet niet' antwoorden. Vooral in Bulgarije en Roemenië komt dit veel voor (resp. 18% en 17%, gevolgd door Portugal met 10%).

In Denemarken, Luxemburg, Ierland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk is het aandeel dat moeite zou hebben met een transgender als regeringsleider het kleinst, tussen de 17 en 20%. De Nederlandse bevolking scoort op dit punt wat minder positief; 24% zou zich daar niet comfortabel bij voelen. Er zijn overigens maar zes EU-landen waar de meerderheid zich er *wel* comfortabel bij zou voelen (een score van 7 of hoger op de schaal van 1-10; niet in de figuur). Dat zijn Denemarken (66%), Zweden (65%), Luxemburg (58%), Spanje (57%), het Verenigd Koninkrijk (56%) en ook Nederland (53%).

Figuur 2.4

Zou zich oncomfortabel voelen bij een regeringsleider die transgener is,^a bevolking van 15 jaar en ouder, 2012 (in procenten)

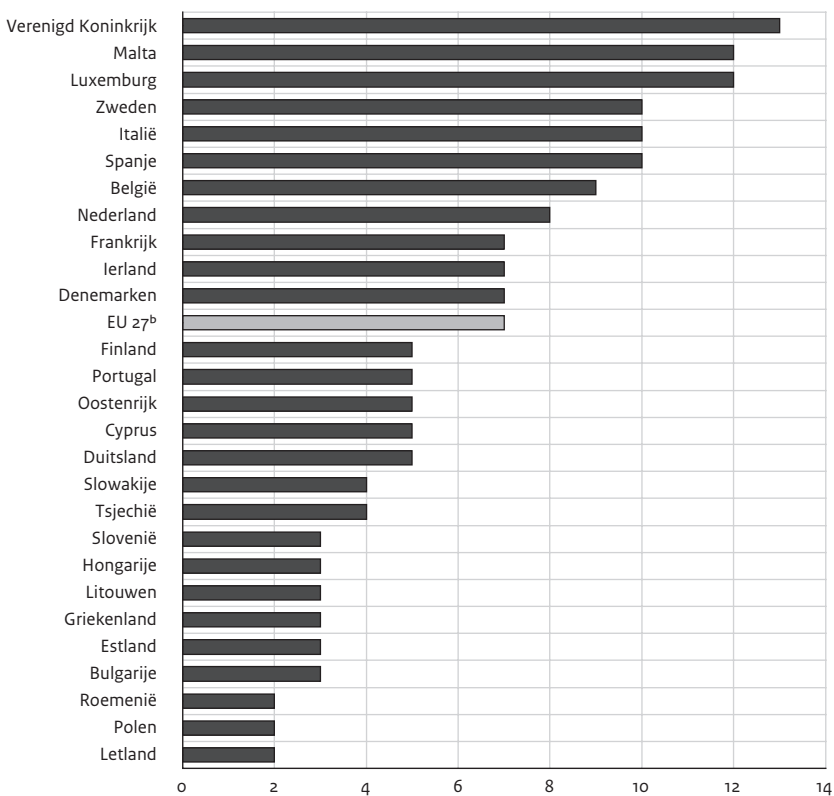
a Score van 1 (volstrekt oncomfortabel) tot 10 (volledig comfortabel). De figuur toont de scores van 1-4.

b Het betreft hier een gemiddelde.

Bron: Europese Commissie (2012)

Ook is gevraagd of men vrienden of kennissen heeft die transgener zijn. Dat komt relatief weinig voor en veel minder dan dat men homo- of biseksuele vrienden of kennissen heeft. Alleen in het Verenigd Koninkrijk, Malta, Luxemburg, Zweden, Italië en Spanje zegt minstens 10% een transgener in de vrienden- of kennissenkring te hebben. In Centraal- en Oost-Europa komt dit minder vaak voor.

Figuur 2.5
Heeft vrienden of kennissen die transgender zijn,^a bevolking van 15 jaar en ouder, 2012 (in procenten)

- a 'Heeft u vrienden of kennissen die transgender of transseksueel zijn?'
- b Het betreft hier een gemiddelde.

Bron: Europese Commissie (2012)

Al met al is de acceptatie van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen, biseksuelen en transgenders in Nederland groot. Nederland is in Europa een van de meest LHBT-vriendelijke landen. Dat geldt vooral voor de sociale acceptatie van homoseksualiteit; die van transgenders is vergeleken met een aantal andere Europese landen wat minder groot.

3 De houding tegenover homoseksualiteit in de Nederlandse bevolking in 2012

De sociale acceptatie onder de Nederlandse bevolking is hoog, maar er zijn wel verschillen tussen de kwesties waarover het gaat. Om een beeld te schetsen van de houding tegenover homoseksualiteit besteden we aandacht aan de vier eerder onderscheiden dimensies van die houding (zie Keuzenkamp et al. 2006). De eerste is wat wij hebben aangeduid als ‘algemene aanvaarding’: de waardering en beoordeling van homoseksualiteit in het algemeen. In internationaal vergelijkende onderzoeken is dit vaak gemeten door te vragen in hoeverre mensen het eens zijn met de uitspraak dat homoseksuelen vrij moeten zijn om hun leven te leiden zoals zij dat willen, maar ook vragen over de afkeuring van seks tussen twee mensen van gelijk geslacht vallen onder deze dimensie. De tweede dimensie gaat over gelijke rechten en discriminatie en brengt in kaart in hoeverre homoseksuelen gelijke rechten behoren te hebben als heteroseksuelen, bijvoorbeeld op het terrein van huwelijk en adoptie. De derde dimensie gaat over reacties op homoseksualiteit in de openbaarheid, zoals die bijvoorbeeld zichtbaar wordt als twee mannen hand in hand lopen of elkaar op straat zoenen. Tot slot onderscheiden we reacties op homoseksualiteit in de naaste omgeving. Wat vindt men ervan om bijvoorbeeld een zoon of dochter te hebben die samenwoont met iemand van hetzelfde geslacht? Om een breed inzicht te verkrijgen in de houding van de bevolking zijn stellingen over verschillende dimensies voorgelegd: vier stellingen over algemene aanvaarding, twee over gelijke rechten, vier over homoseksualiteit in de openbaarheid en twee over homoseksualiteit in de naaste omgeving.

De meest algemene stelling luidt dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen. Bijna negen van de tien Nederlanders stemmen daar mee in. Tot de algemene dimensie behoren ook twee stellingen over seks. Het beeld van seks tussen twee personen van hetzelfde geslacht roept nogal eens walging op, vooral als het om twee mannen gaat (17% vindt dat walgelijk). Een vierde stelling gaat over de opvatting dat homoseksualiteit een aantasting vormt van het onderscheid tussen vrouwen en mannen. Homo’s zijn in de ogen van een op de twintig mensen eigenlijk geen echte mannen.

Tabel 3.1

Opvattingen over homoseksualiteit, bevolking van 16 jaar en ouder, 2012 (in procenten)

	(helemaal) mee eens	niet mee eens / niet mee oneens	(helemaal) mee oneens	nooit over nagedacht
<i>Algemeen</i>				
Homoseksuele mannen en lesbische vrouwen moeten hun leven kunnen leiden zoals zij dat willen.	87	6	7	1
Seks tussen twee lesbische vrouwen vind ik walgelijk.	8	21	67	4
Seks tussen twee homoseksuele mannen vind ik walgelijk.	17	23	55	5
Homoseksuele mannen zijn eigenlijk geen echte mannen.	5	12	81	2
<i>Gelijke rechten</i>				
Het homohuwelijk dient te worden afgeschaft.	6	8	85	1
Homoseksuele paren moeten dezelfde rechten hebben als heteroseksuele paren bij het adopteren van kinderen.	64	15	20	2
<i>Homoseksualiteit in de openbaarheid</i>				
Ik vind het aanstootgevend als twee mannen in het openbaar zoenen.	29	27	43	1
Ik vind het aanstootgevend als twee vrouwen in het openbaar zoenen.	19	24	55	2
Ik vind het aanstootgevend als een man en vrouw in het openbaar zoenen.	14	25	60	1
Als ik een man en een vrouw hand in hand zie lopen heb ik daar minder moeite mee dan wanneer ik twee mannen hand ik hand zie lopen.	22	16	61	2
<i>Homoseksualiteit in de naaste omgeving</i>				
Ik zou het een probleem vinden als mijn kind op school les krijgt van een homoseksuele leraar of lerares.	4	8	86	3
	(zeer) on- aanvaard- baar		(zeer) aan- vaardbaar	
Denkt u zich eens in dat u een dochter of een zoon hebt die samenwoont met een vaste partner van hetzelfde geslacht. Kunt u aangeven hoe aanvaardbaar u dat vindt. ^a	6	16	77	

a Score van 1 (zeer onaanvaardbaar) tot 5 (zeer aanvaardbaar).

Bron: SCP (HOMO'12)

De meerderheid van de bevolking onderschrijft gelijkberechtiging van homoseksuelen, maar als er kinderen in het spel zijn is de steun minder groot. 20% keurt namelijk gelijke rechten op adoptie voor homoseksuele en heteroseksuele paren af. Eventuele afschaffing van de openstelling van het huwelijk voor paren van gelijk geslacht wordt daarentegen slechts door 6% onderschreven; 85% vindt dat ook homoparen in het huwelijk moeten kunnen treden.

Eerdere onderzoeken lieten zien dat het uiten van de (homo)seksuele voorkeur in de openbaarheid vaak op afkeuring kan rekenen. Zo bleek in het Socon-onderzoek uit 2000 dat 42% van de bevolking van 18-70 jaar het aanstootgevend vindt als twee mannen elkaar in het openbaar zoenen. Bij 31% gold dat voor twee zoenende vrouwen (Keuzenkamp et al. 2006). Het SCP legde deze kwestie in 2006 voor aan de bevolking van 16 jaar en ouder en toen waren de uitkomsten vergelijkbaar, met dien verstande dat de afwijzing van zoenende mannen groter was (49%) dan uit het eerdere onderzoek bleek (Keuzenkamp 2007). In de meest recente SCP-enquête zijn de percentages behoorlijk lager: 29% vindt het aanstootgevend als twee mannen elkaar in het openbaar zoenen en 19% als het om twee vrouwen gaat. Sommige mensen vinden overigens zoenen in het openbaar sowieso aanstootgevend, maar als het om een heteropaar gaat wekt dat minder weerstand (14%) dan bij homoseksuele of lesbische paren.

De vierde dimensie gaat over (hypothetische) situaties waarin homoseksualiteit dichterbij komt: een kind dat les krijgt van een homoseksuele docent of dat zou gaan samenwonen met een partner van hetzelfde geslacht. Een kleine minderheid (4%) zegt moeite te hebben met een homoseksuele leerkracht voor hun kind. En 6% zou het onaanvaardbaar vinden als hun zoon of dochter zou samenwonen met iemand van hetzelfde geslacht. Een betrekkelijk klein percentage, maar voor homoseksuelen die tegenover hun ouders (nog) niet uit de kast zijn, is dit toch altijd een verontrustend idee.

Samenvattende maat

Op verzoek van het ministerie van OCW heeft het SCP een samenvattende maat ontwikkeld om te kunnen bepalen of de sociale acceptatie van homoseksualiteit toeneemt. De maat is gebaseerd op de scores van de uitspraken in tabel 3.1.³ In 2006 had 15% van de bevolking een negatieve score op de maat 'sociale acceptatie in brede zin' (tabel 3.2). In alle latere peilingen is dit aandeel duidelijk lager. Volgens de meest recente peiling (mei 2012) is het aandeel dat negatief scoort 4%. Let wel, niet-westerse migranten zijn in deze onderzoeken niet goed vertegenwoordigd, terwijl zij relatief negatief tegenover homoseksualiteit staan (zie hoofdstuk 4). Ook zijn de vier Intomart-peilingen moeilijk te vergelijken met de drie reguliere SCP-enquêtes vanwege verschillen in onderzoeksmethoden.⁴ Maar de conclusie lijkt gerechtvaardigd dat de afwijzing van homoseksualiteit in de loop der jaren afneemt.

Tabel 3.2

Houding van de bevolking tegenover homoseksualiteit in een maat samengevat, bevolking 16 jaar en ouder^a (in procenten)

bron	helemaal negatief	negatief	neutraal	positief	helemaal positief
Culturele veranderingen 2006	3	12	33	40	12
SCP Leefsituatie index 2008	2	7	27	46	19
SCP Leefsituatie index 2010	2	8	31	43	17
Intomart-peiling t.b.v. OCW 2009	1	6	25	47	21
Intomart-peiling t.b.v. OCW 2010	1	6	23	45	26
Intomart-peiling t.b.v. OCW 2011	1	6	24	45	24
Intomart-peiling 2012	0	4	20	51	24

a De SCP-gegevens van 2008 hebben betrekking op de groep 18 jaar en ouder. Analyses van de andere bronnen met alleen die leeftijdsgroep leiden tot dezelfde uitkomsten als die voor de 16-plussers.

Bron: SCP (CV'06); SCP (SLI'08); OCW (HOMO'09, '10, '11); SCP (HOMO'12)

4 Verschillen tussen bevolkingsgroepen

Zoals ook al uit eerdere publicaties bekend is, vertonen bevolkingsgroepen duidelijke verschillen in houding tegenover homoseksualiteit. In de meest recente peiling zitten de grootste verschillen in de mate van kerkelijkheid of – breder gezegd – religiositeit en in politieke voorkeur. De meest religieuze groep (personen die minstens eens per week een religieuze bijeenkomst bijwonen) is het vaakst negatief over homoseksualiteit. 26% is afwijzend, vergeleken met 2% van degenen die nooit naar een religieuze bijeenkomst gaan. Er zijn ook duidelijke verschillen tussen aanhangers van verschillende politieke partijen. Het minst negatief zijn aanhangers van GroenLinks, vvd en sp; het meest die van pvv (er waren te weinig respondenten die op een van de kleine christelijke partijen zouden stemmen om een percentage te kunnen berekenen).

De factoren die van invloed zijn op de acceptatie van homoseksualiteit kunnen met elkaar samenhangen. Zo zijn ouderen gemiddeld lageropgeleid en gaan zij vaker naar de kerk. Uit een analyse waarin alle persoonskenmerken uit tabel 4.1 tegelijkertijd zijn meegenomen blijkt dat vooral de religiositeit bepalend is (niet in tabel).

Naast de verschillen in de huidige acceptatie van homoseksualiteit tussen bevolkingsgroepen, heeft die houding zich ook verschillend ontwikkeld. Ter vergelijking staat in de rechterkolom van tabel 4.1 het aandeel in de betreffende groep dat in 2010 (helemaal) positief stond tegenover homoseksualiteit (Keuzenkamp 2010). Hoewel een vergelijking op basis van twee meetmomenten riskant is, toont zij wel waar zich met name een groei van het aandeel dat positief staat tegenover homoseksualiteit voordoet. De grootste verschillen (10 procentpunten of meer) zijn te vinden bij de jongste en de oudste groep (16-24 jaar en 65-plussers), de laagopgeleiden, de orthodox-religieuze Nederlanders en de aanhangers van cda en GroenLinks.

Opvattingen van niet-westerse migranten over homoseksualiteit

In de maatschappelijke discussie over homoseksualiteit is veel aandacht voor niet-westerse migranten. Zij staan negatiever tegenover homoseksualiteit dan autochtone Nederlanders (Keuzenkamp 2010).

In 2011 is een grootschalige, representatieve survey gehouden onder de vier grootste migrantengroepen in Nederland en een groep autochtone Nederlanders (Survey Integratie Minderheden, afgekort als sim, zie Huijnk en Dagevos 2012). Het gaat hier om personen van 15 jaar en ouder en zowel om leden van de eerste als tweede generatie.⁵ Er zijn drie stellingen in de vragenlijst opgenomen om de houding tegenover homoseksualiteit te meten.⁶

Tabel 4.1

Verschillen in houding tegenover homoseksualiteit naar sekse, leeftijd, opleiding, religiositeit en politieke voorkeur, bevolking van 16 jaar en ouder, 2010 en 2012 (in procenten)

	(helemaal) negatief	peiling 2012 neutraal	(helemaal) positief	peiling 2010 (helemaal) positief
sekse				
man	5	25	70	65
vrouw	4	16	81	77
leeftijd				
16-24 jaar	2	12	85	71
25-34 jaar	6	19	75	73
35-44 jaar	4	18	77	74
45-54 jaar	4	15	82	74
55-64 jaar	6	29	66	74
≥ 65 jaar	5	27	68	58
opleiding				
basisonderwijs vmbo	6	20	74	61
havo / vwo / mbo	4	21	75	75
hbo / wo	4	18	79	77
kerkelijkheid / religiositeit				
≥ 1x per week naar de kerk	26	32	42	30
≤ 1x per 2 weken naar de kerk	5	21	74	69
nooit	2	18	80	77
politieke voorkeur ^a				
VVD	1	26	74	73
PvdA	4	13	83	84
CDA	5	31	64	52
PVV	10	34	56	63
SP	1	19	80	86
D66	2	7	91	84
GroenLinks	0	6	94	80
weet niet	1	22	77	

a Antwoord op de vraag waarop men zou gaan stemmen als er nu verkiezingen waren.

Bron: SCP (HOMO'12); OCW (HOMO'10)

Op de algemene stelling dat homoseksuele mannen en lesbische vrouwen hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen scoren de Turkse en Marokkaanse Nederlanders minder vaak instemmend dan de Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders en de autochtonen. Terwijl in deze laatste drie groepen een overgrote meerderheid (84% of meer) het eens is met deze stelling, is dit in de Turkse en Marokkaanse groep respectievelijk 54% en 62%. Ook bij de beide andere stellingen blijkt duidelijk dat Turkse en Marokkaanse Nederlanders vaak moeite hebben met homoseksualiteit. Bij deze stellingen zijn de Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders ook negatiever dan de autochtone

Nederlanders. Een minderheid (28%) van de Marokkaanse en Turkse Nederlanders vindt het goed dat homoseksuelen met elkaar kunnen trouwen. Dat aandeel ligt in de andere groepen twee- tot driemaal zo hoog. Driekwart van de Marokkaanse en Turkse Nederlanders zou er moeite mee hebben als hun kind een relatie zou hebben met iemand van het eigen geslacht. Onder Surinaamse, Antilliaanse en autochtone Nederlanders varieert dat percentage tussen 17 en 34%.

Tabel 4.2

Helemaal eens met opvattingen tegenover homoseksualiteit, naar etnische herkomst, 2011 (in procenten)

	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	autochtoon
Homoseksuele mannen en lesbische vrouwen moeten hun leven kunnen leiden zoals zij dat willen.	54	62	86	84	91
Het is goed dat homoseksuelen met elkaar mogen trouwen.	28	28	61	58	80
Ik zou het een probleem vinden als mijn kind een vaste partner heeft van hetzelfde geslacht.	75	76	34	32	17

Bron: SCP (SIM'11; hoofdonderzoek)

Huijnk en Dagevos (2012) keken eveneens naar de verschillen in acceptatie binnen de migrantengroepen. Wellicht anders dan gedacht bleken er opvallend weinig verschillen tussen de eerste en tweede generatie. Zo vindt ook driekwart van de tweede generatie Marokkaanse en Turkse Nederlanders het een probleem als hun eigen kind een vaste partner van dezelfde sekse zou hebben. Ook opvallend is dat een hoger opleidingsniveau onder Marokkaanse Nederlanders niet gerelateerd is aan meer acceptatie van homoseksualiteit. Zo zegt 81% van de Marokkaanse Nederlanders met hbo/wo het een probleem te vinden als hun kind een vaste relatie zou hebben met iemand van dezelfde sekse. In de andere migrantengroepen is een hogere opleiding wel gerelateerd aan meer acceptatie.

Huijnk en Dagevos (2012) gingen na of verschillen tussen migrantengroepen te verklaren zijn uit factoren zoals religie. De geringere acceptatie van homoseksualiteit onder migrantengroepen bleek voor bijna 60% verklaard te worden door religie, sociaaleconomische status en demografische factoren. Vooral de factor religie bleek belangrijk; die verklaarde ruim 40% van het verschil tussen autochtonen en niet-westerse migranten. Daarnaast spelen al dan niet betaald werk hebben, opleidingsniveau en leeftijd een rol. Verder lijkt etnische concentratie in de wijk van invloed, maar vergeleken met de andere factoren is deze invloed minimaal. Voor het verklaren van de rest van het verschil in acceptatie tussen migranten en autochtonen noemen Huijnk en Dagevos (2012) een aantal mogelijke factoren. Zij wijzen onder andere op het belang van de sociale omgeving

waarin migranten zijn opgegroeid (bijvoorbeeld de normen en waarden in het vroegere gezin) en de sociale omgeving waarin zij nu verkeren (bijvoorbeeld de aanwezigheid van openlijk homoseksuele vrienden of kennissen). Deze verklaringen konden zij echter niet met de beschikbare data toetsen.

Tot slot keken de onderzoekers naar de invloed van integratiefactoren op de acceptatie van homoseksualiteit. Integratie in de Nederlandse samenleving blijkt samen te gaan met een positieve houding tegenover homoseksualiteit, terwijl integratie in de herkomstgroep juist gerelateerd is aan minder acceptatie. Zo hangen een langere verblijfsduur in Nederland, identificatie met Nederland, contacten met autochtone Nederlanders en het gebruik van Nederlandse media allemaal samen met meer acceptatie van homoseksualiteit. Een sterke identificatie met de herkomstgroep en meer contacten binnen deze groep gaan samen met minder acceptatie. Ook laten zij zien dat migranten die zichzelf meer geaccepteerd voelen in de Nederlandse samenleving, homoseksualiteit meer accepteren, en vice versa. Vanuit dat oogpunt kan een negatief maatschappelijk klimaat tegenover migranten ertoe bijdragen dat deze zich verwijderden van de Nederlandse samenleving en bijbehorende waarden.

Opvattingen van jongeren over homoseksualiteit

Ook de acceptatie van homoseksualiteit onder jongeren staat volop in de belangstelling. Er is veel aandacht voor de mogelijk gebrekkige acceptatie van homoseksualiteit op scholen en de gevolgen daarvan voor LHBT-jongeren. In de afgelopen jaren is geprobeerd de acceptatie op scholen te bevorderen. Sinds 1 december 2012 is voorlichting over homoseksualiteit op basisscholen en in het voortgezet onderwijs verplicht. Uit het onderzoek naar acceptatie onder de Nederlandse bevolking (zie tabel 4.1) blijken jongeren geen negatievere houding tegenover homoseksualiteit te hebben dan ouderen. Dit onderzoek betreft echter alleen de 16-24 jarigen, terwijl het politieke en maatschappelijk debat zich juist richt op de jongere groep scholieren.

Een van de belangrijkste landelijke onderzoeken naar de acceptatie van homoseksualiteit onder scholieren is *Health Behaviour in Schoolaged Children* (HBSC). In 2009 is aan scholieren van 11-16 jaar een aantal vragen over de acceptatie van homoseksualiteit voorgelegd. In 2013 zal dit onderzoek worden herhaald, zodat mogelijke veranderingen zichtbaar zijn. Voor de huidige rapportage moeten we het echter met de cijfers uit 2009 doen.

Tabel 4.3

Opvattingen over homoseksualiteit, 11-16-jarige scholieren van basis- en voortgezet onderwijs, naar sekse, 2009 (in procenten)

	basisonderwijs			voortgezet onderwijs		
	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal
Homoseksuele jongens en lesbische meiden mogen tot mijn vrienden/vriendinnen behoren.						
(helemaal) oneens	15	9	12	16	4	10
niet eens / niet oneens	12	10	11	17	9	13
(helemaal) eens	44	58	51	45	73	59
nooit over nagedacht	29	24	27	22	13	18
Ik vind het vies als een jongen en een meisje met elkaar zoenen.						
(helemaal) oneens	70	68	69	84	84	84
niet eens / niet oneens	17	17	17	8	9	8
(helemaal) eens	7	8	7	3	3	3
nooit over nagedacht	7	8	7	6	4	5
Ik vind het vies als twee jongens met elkaar zoenen.						
(helemaal) oneens	18	28	23	11	31	20
niet eens / niet oneens	17	22	20	14	27	20
(helemaal) eens	53	32	43	67	31	49
nooit over nagedacht	12	17	15	9	12	10
Ik vind het vies als twee meisjes met elkaar zoenen.						
(helemaal) oneens	21	29	25	42	31	37
niet eens / niet oneens	19	22	20	21	28	24
(helemaal) eens	49	32	40	28	30	29
nooit over nagedacht	12	17	15	9	11	10

Bron: Trimbos/UU/SCP (HBSC'09)

Tabel 4.3 laat zien dat de acceptatie van homoseksualiteit onder Nederlandse scholieren inderdaad haar beperkingen kent, met name als het gaat om zoenende jongeren van gelijk geslacht. 7% van de scholieren in het primair onderwijs vindt het vies als een jongen en een meisje zoenen, terwijl maar liefst 43% twee zoenende jongens vies vindt en 40% twee zoenende meisjes. Hoewel de exacte percentages iets anders liggen (resp. 3%, 49% en 29%) zijn dezelfde patronen te vinden onder middelbare scholieren. Vooral jongens staan negatief tegenover homoseksualiteit. Ongeveer een op de tien scholieren in het primair en het voortgezet onderwijs zegt dat homoseksuele jongens en lesbische meiden niet tot hun vriendenkring mogen behoren.

Aan de middelbare scholieren is ook gevraagd of een jongen of meisje het eerlijk zou kunnen vertellen als hij of zij homoseksueel is. Drie op de tien leerlingen denken niet

dat dat zou kunnen en nog eens drie op de tien weet het niet. Slechts 5% denkt dat homoseksuele jongeren het op school tegen iedereen zouden kunnen zeggen.

Tabel 4.4

Opvattingen over eerlijk op school kunnen vertellen homoseksueel te zijn, 12-16-jarige scholieren van het voortgezet onderwijs, naar sekse, 2009 (in procenten)

	jongens	meisjes	totaal
ja, tegen iedereen	5	6	5
ja, tegen vrienden	30	42	36
nee	38	23	30
dat weet ik niet	28	30	29

Bron: Trimbos/UU/SCP (HBS C'09)

In het onderzoek Seks onder je 25e (De Graaf et al. 2012) zijn aan jongeren van 12-25 jaar stellingen voorgelegd over de acceptatie van vrijende en zoenende jongeren van dezelfde sekse en bovendien over vriendschappen met homoseksuele, lesbische of biseksuele jongeren. De resultaten bevestigen de bevindingen uit het HBS C-onderzoek. Uit Seks onder je 25ste komt naar voren dat ongeveer een op de tien jongeren geen vrienden wil die homo, lesbisch of biseksueel zijn en een aanzienlijk deel van de Nederlandse jongeren keurt vrijende of zoenende jongeren van dezelfde sekse af, zeker als het om jongens gaat. Jongens zijn over de gehele linie negatiever dan meisjes, net als jongeren van 12-17 jaar, jongeren van Marokkaanse of Turkse afkomst, zeer christelijke, islamitische en lageropgeleide jongeren.

5 Opvattingen over biseksuelen en transgenders

Aanvankelijk concentreerde het homo-onderzoek, nationaal en internationaal, zich op het welzijn van homoseksuele mannen en werd mensen gevraagd naar hun mening over 'homoseksualiteit'. Inmiddels is er meer oog voor afzonderlijke subgroepen zoals lesbiennes, homo's, biseksuelen en transgenders. Zij blijken met verschillende problemen te kampen die soms een verschillende oorzaak hebben (Keuzenkamp et al. 2012; Kuyper 2011). Door deze kennis is er nu ook meer aandacht voor de sociale acceptatie van biseksuelen en transgenders. Inmiddels zijn er diverse studies beschikbaar over het huidige niveau van sociale acceptatie van biseksuelen en transgenders. Bij gebrek aan eerdere onderzoeken valt nog niets te zeggen over een veranderende houding.

Biseksualiteit

Een eerste, beperkte peiling van het SCP in 2011 liet weinig verschil zien in de houding van de Nederlandse bevolking tegenover homoseksuele en biseksuele mannen en vrouwen (Van Lisdonk en Kooiman 2012). De stelling was: 'Biseksuele mannen en vrouwen moeten hun leven kunnen leiden zoals zij dat willen'. 80%-86% van de deelnemers was het hiermee eens.

De SCP-peiling uit 2012 bevatte meer stellingen over biseksuele mannen en vrouwen (tabel 5.1) om te zien of bepaalde vooroordelen over biseksuelen onderschreven werden en om de houding tegenover homo- en biseksuele mannen en vrouwen te kunnen vergelijken. De twee vooroordelen over biseksuelen waren: 'Biseksuelen zijn er nog niet uit wat hun seksuele voorkeur is' en 'Biseksuelen zijn niet in staat monogame relaties te onderhouden'. Ongeveer de helft van de bevolking wijst die uitspraken af en minder dan 10% onderschrijft ze. Het aandeel dat neutraal antwoordt is echter behoorlijk groot (een kwart) en vrij veel mensen zeggen dat ze er nog nooit over hebben nagedacht – veel meer dan bij de stellingen over homoseksualiteit. Een meerderheid kan zich voorstellen bevriend te zijn met een biseksuele man of vrouw. Toch geeft ruim een op de tien deelnemers aan dat zij dat niet zouden kunnen.

Op de stellingen over of deelnemers zich op hun gemak voelen bij biseksuele mannen (gevraagd aan mannen) dan wel vrouwen (gevraagd aan vrouwen) antwoordt bijna driekwart zich niet ongemakkelijk te voelen bij biseksuelen. De percentages wijken nauwelijks af van het deel dat zich ongemakkelijk voelt bij lesbische vrouwen en homoseksuele mannen.

Tabel 5.1

Houding tegenover biseksualiteit, bevolking van 16 jaar en ouder, 2012 (in procenten)

	(helemaal) eens	noch eens / noch oneens	(helemaal) oneens	nooit over nagedacht
Biseksuelen zijn er nog niet uit wat hun seksuele voorkeur is.	8	25	55	13
Biseksuelen zijn niet in staat monogame relaties te hebben.	8	24	49	18
Ik zou bevriend kunnen zijn met een biseksuele vrouw (aan vrouwen voorgelegd) / biseksuele man (aan mannen voorgelegd).	68	12	13	7
Ik voel me niet op mijn gemak bij biseksuele vrouwen (aan vrouwen gevraagd) / biseksuele mannen (aan mannen gevraagd).	6	16	71	7
Ik voel me niet op mijn gemak bij lesbische vrouwen (aan vrouwen voorgelegd) / bij homo-seksuele mannen (aan mannen voorgelegd).	6	14	77	3

Bron: SCP (HOMO'12)

Gevoelsthermometers zijn vragen naar wat respondenten vinden van bepaalde groepen mensen, zodat je overeenkomsten en verschillen in houdingen tegenover die groepen kunt zien. In het huidige onderzoek is mensen gevraagd aan te geven wat zij vinden van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen, biseksuele mannen en biseksuele vrouwen op een thermometer die loopt van 0 tot 100. De gemiddelde houding tegenover alle vier de groepen komt boven de 50 uit en is dus in het algemeen positief. De beoordeling van biseksuelen is wel wat minder positief is dan die van homoseksuelen en zowel voor homo- als biseksuele personen geldt dat de houding ten opzichte van vrouwen wat positiever is dan de houding ten opzichte van mannen. Ook valt op dat vrouwen over het geheel genomen positiever oordelen dan mannen.

Tabel 5.2

Mening over homoseksuele mannen, lesbische vrouwen, biseksuele mannen en biseksuele vrouwen, bevolking van 16 jaar en ouder, naar sekse, 2012 (gemiddelde score op schaal van 0-100^a)

	mannen	vrouwen	totaal
wat vindt u van:			
homoseksuele mannen	59	76	68
lesbische vrouwen	64	75	69
biseksuele mannen	58	69	64
biseksuele vrouwen	62	70	67
mannen die zich vrouwelijk gedragen	45	64	55
vrouwen die zich mannelijk gedragen	46	64	55

a Scores tussen 0 (zeer negatieve gevoelens) en 100 (zeer positieve gevoelens).

Bron: SCP (HOMO'12)

Genderdeviant gedrag

Eenzelfde gevoelsthermometer is voorgelegd over mannen en vrouwen die zich niet gedragen in lijn met wat er van hun sekse wordt verwacht (mannelijk gedrag bij vrouwen en vrouwelijk gedrag bij mannen). Uit eerdere onderzoeken blijkt namelijk dat een van de wortels van de afwijzing van homoseksualiteit is dat men vindt dat homoseksuele en biseksuele mannen en vrouwen met name 'gewoon' moeten doen (cf. Keuzenkamp et al. 2006) en zich moeten gedragen zoals van hun seksegenoten wordt verwacht. Men keurt niet de homo- of biseksuele oriëntatie op zich af, maar het 'verwijfde' of 'mannelijke' gedrag, genderdeviant gedrag. Ons huidige onderzoek laat zien dat de Nederlandse bevolking hier gemiddeld inderdaad meer moeite mee heeft dan met homo- of biseksuelen op zich. De gemiddelde scores liggen voor beide genderdeviante categorieën op 55 punten. Of het om mannen gaat die zich vrouwelijk gedragen of omgekeerd, blijkt niet uit te maken.

Transgenders

Afwijzing van genderdeviant gedrag zou wel eens aan de basis kunnen liggen van een negatieve houding tegenover transgenders. Transgenders voelen zich niet (helemaal) thuis in het geslacht dat hen bij de geboorte is toegewezen en uiten dat in hun gedrag. Sinds 2007 (OCW 2007) maken transgenders integraal deel uit van het homo-emancipatiebeleid van de Nederlandse regering. Tot voor kort was er vrijwel niets bekend over de houding tegenover transgenders in Nederland. De eerste cijfers komen uit de enquête Seksuele gezondheid in Nederland 2011 (Kuyper 2012), afgenomen onder deelnemers uit een zogeheten accespanel. Omdat dit geen representatieve steekproef is, geldt er enig voorbehoud voor de cijfers.

De deelnemers aan deze enquête kregen zeven vragen voorgelegd over hun houding tegenover transgenders en genderambivalent gedrag. De acceptatie van transgenders in de nabije vriendenkring lijkt groot. Een kleine minderheid (ongeveer 9%) geeft aan een vriendschap met een goede vriend(in) te verbreken als deze het lichaam gaat aanpassen

om meer de andere sekse te worden. Tegelijkertijd kwam naar voren dat een aanzienlijk deel van de respondenten waarde hecht aan duidelijkheid over iemands sekse: 20% vindt dat er iets mis is met mensen die zich geen man of vrouw voelen, 21% gaat liever niet om met mensen die zich niet duidelijk man of vrouw voelen en 57% wil bij een ontmoeting weten of iemand een man of een vrouw is. Een meerderheid van de deelnemers (59%) steunt het idee dat iemand die hier goed over heeft nagedacht van geslacht moet kunnen veranderen, maar wel is een aanzienlijk deel (39%) van mening dat men dan zelf voor de kosten moet opdraaien.

In lijn met onderzoeken naar de acceptatie van homoseksualiteit staan vrouwen positiever tegenover transgenders en genderambivalent gedrag dan mannen. Verder blijkt de acceptatie groter onder niet-religieuze respondenten. Autochtone, Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse Nederlanders en westerse immigranten staan positiever tegenover transgenders dan Turkse en Marokkaanse Nederlanders (Kuyper 2012).

Tabel 5.3

Eens met stellingen over transgenders, bevolking van 15 tot en met 70 jaar, 2011, naar sekse (in procenten)

	mannen	vrouwen	totaal
Ik verbreek de vriendschap als blijkt dat een goede vriendin haar lichaam wil laten aanpassen om man te worden.	13	5	9
Ik verbreek de vriendschap als blijkt dat een goede vriend zijn lichaam wil laten aanpassen om vrouw te worden.	12	5	8
Er is iets mis met mensen die zich geen man of vrouw voelen.	26	14	20
Ik ga liever niet om met mensen van wie niet duidelijk is of ze man of vrouw zijn.	28	14	21
Als ik iemand ontmoet, dan vind ik het belangrijk om te weten of iemand man of vrouw is.	63	52	57
Als iemand goed heeft nagedacht over het veranderen van zijn of haar geslacht, dan is een operatie een goed idee.	53	65	59
Operaties om van geslacht te veranderen moeten mensen zelf maar betalen.	49	29	39

Bron: Kuyper (2012)

Het SCP heeft deze vragen in 2012 meegenomen in het onderzoek Culturele veranderingen in Nederland.⁷ De gegevens komen in de loop van 2013 beschikbaar.

6 Conclusie

Homoseksualiteit is in Nederland breed geaccepteerd. Nederland is nog altijd een van de meest homotolerante landen in Europa. Dat neemt niet weg dat er bevolkingsgroepen zijn onder wie de sociale acceptatie minder groot is. De peiling uit 2012 leert dat over het geheel gezien 4% van de bevolking van 16 jaar en ouder homoseksualiteit afkeurt. Vooral onder orthodox-religieuzen (personen die ten minste een keer per week naar een religieuze bijeenkomst gaan) is dat aandeel hoog: 26%. Ook hebben relatief veel niet-westerse migranten moeite met homoseksualiteit, wat sterk samenhangt met hun religie. Maar ook sociaaleconomische factoren verklaren verschillen in acceptatie van homoseksualiteit tussen niet-westerse en autochtone Nederlanders.

Hoewel de situatie in Nederland over het geheel genomen dus al behoorlijk gunstig is, neemt de acceptatie nog altijd toe. Die toename doet zich vooral voor bij de laagopgeleiden, de meest kerkelijken, 16-24-jarigen en 65-plussers en aanhangers van CDA en GroenLinks. Of die ontwikkeling ook in migrantenkringen te vinden is valt bij gebrek aan trendcijfers niet te zeggen. De analyse van factoren om verschillen in houding onder migranten te verklaren levert ook geen eenduidig beeld over een te verwachten positieve ontwikkeling. Zo blijken bijvoorbeeld de opvattingen van Turkse en Marokkaanse Nederlanders van de eerste en tweede generatie nauwelijks van elkaar te verschillen.

De houding van de bevolking tegenover biseksuelen is over het geheel genomen positief, hoewel iets minder dan die tegenover homoseksuelen. Het lijkt erop dat biseksuelen en transgenders zich in de meeste gevallen geen zorgen hoeven te maken voor eventueel verlies van vrienden als zij uit de kast komen. Wel blijken relatief veel mensen er moeite mee te hebben als mensen zich niet gedragen zoals traditioneel van hun sekse wordt verwacht. Duidelijk herkenbaar zijn als man of vrouw en je ook zo gedragen wordt toch wel erg op prijs gesteld.

Noten

- 1 'We, the people, declare today that the most evident of truths -- that all of us are created equal -- is the star that guides us still; just as it guided our forebears through Seneca Falls, and Selma, and Stonewall...' [...] 'It is now our generation's task to carry on what those pioneers began. For our journey is not complete until our wives, our mothers, and daughters can earn a living equal to their efforts. Our journey is not complete until our gay brothers and sisters are treated like anyone else under the law -- for if we are truly created equal, then surely the love we commit to one another must be equal as well.' (Obama 2013)
- 2 Degenen die geen antwoord gaven zijn buiten beschouwing gelaten. In de Oekraïne, Rusland en Bulgarije heeft echter een forse groep (gemiddeld 15%) 'weet niet' geantwoord. En ook in de Baltische staten, Polen, Slowakije, Slovenië, Griekenland, Kroatië, Cyprus en Portugal komt dit relatief veel voor (5-7,5%). Als deze non-respons wordt meegenomen bij de berekening van het aandeel dat instemt met de stelling, is de acceptatie in die landen lager dan uit de figuur blijkt.
- 3 De negatief geformuleerde items zijn opnieuw gecodeerd. Vervolgens is voor alle respondenten een totaalscore berekend, waarbij respondenten die op meer dan drie uitspraken geen antwoord hadden gegeven, of hadden aangegeven daar nog nooit over te hebben nagedacht, buiten beschouwing zijn gelaten (1%). Voor de eventueel ontbrekende waarde bij de overige respondenten is een score geïmputeerd, rekening houdend met het totale antwoordpatroon van de respondent en met het gemiddelde onder de respondenten op het betreffende item. De stelling over een zoenende man en vrouw is overigens uiteraard niet in deze maat meegenomen.
- 4 De SCP-peilingen van 2006, 2008 en 2010 zijn schriftelijk afgenomen, die van Intomart via het internet. Bovendien gaat het in de Intomart-peilingen om een panel met personen die bereid zijn vaker aan enquêtes deel te nemen. Overigens zijn daarbij uitsluitend personen meegenomen die via een andere aselecte steekproef van Intomart in het panel zijn beland en niet de zelf-aanmelders.
- 5 Er is gewerkt met een hoofdonderzoek (face-to-face interviews) en een mixed-mode onderzoek (internet, telefonisch en face-to-face). De representativiteit van het gestapelde onderzoek (beide tezamen) is goed en beter dan die van de afzonderlijke onderzoeken.
- 6 Ook in een eerder SCP-onderzoek zijn drie stellingen voorgelegd, maar vanwege verschillen in onderzoeksmethoden zijn de bevindingen niet vergelijkbaar.
- 7 SCP Leefsituatie Index Onderzoek 2012.

Literatuur

- Europese Commissie (2012). *Discrimination in the EU in 2012*. (Special Eurobarometer 393 / Wave EB77.4), geraadpleegd via http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_399_380_en.htm#393. Brussel: Europese Commissie.
- De Graaf, H., H. Kruijer, J. van Acker en S. Meijer (2012). *Seks onder je 25^e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- Huijnk, W. en J. Dagevos (2012). *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. (2012). *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., D. Bos, G. Hekma en J.W. Duyvendak (2006). *Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. (2007) *Monitoring van sociale acceptatie van homoseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. (2010) *Monitoring acceptance of homosexuality in the Netherlands*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. (2011) *Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland, 2011. Internationale vergelijking, ontwikkelingen en actuele situatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. (red.) (2012). *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuyper, L. (2011). *Sexual orientation and health. General and minority stress factors explaining health differences between lesbian, gay, bisexual and heterosexual individuals (dissertation)*. Utrecht: Utrecht University.
- Kuyper, L. (2012). *Transgenders in Nederland: Prevalentie en attitude*. In: *Tijdschrift voor Seksuologie*, jg. 36, nr. 2, p. 129-135.
- Kuyper, L., J. Iedema en S. Keuzenkamp (2013). *Towards Tolerance. Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lisdonk, J. van en N. Kooiman (2012). *Biseksualiteit: vele gezichten en tegelijkertijd onzichtbaar*. In: S. Keuzenkamp (red.), *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- ocw (2007). *Gewoon homo zijn. Lesbisch- en homo-emancipatiebeleid 2008-2011*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast.

De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het scp: www.scp.nl.

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het scp.

Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociaal en Cultureel Rapporten

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008.

ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012. Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonneke van Noije, Cok Vrooman (red.).

ISBN 978 90 377 0623 9

SCP-publicaties 2012

2012-1 *Niet alle dagen feest. Nieuwjaarsuitgave 2012 (2012).* Paul Schnabel (red.).

ISBN 978 90 377 0598 0

2012-2 *Waar voor ons belastinggeld? Prijs en kwaliteit van publieke diensten (2012).* Bob Kuhry en Flip de Kam (red.). ISBN 978 90 377 0596 6

2012-3 *Jaarrapport integratie 2011 (2012).* Mérove Gijsberts, Willem Huijnk en Jaco Dagevos (red.). ISBN 978 90 377 0565 2

2012-4 *Bijzondere mantelzorg. Ervaringen van mantelzorgers van mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek (2012).* Y. Wittenberg, M.H. Kwekkeboom en A. H. de Boer. ISBN 978 90 377 0566 9

2012-5 *VeVeRa-1v. Actualisatie en aanpassing ramingsmodel verpleging en verzorging 2009-2030 (2012).* Evelien Eggink, Debbie Oudijk en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0594 2

2012-6 *Van Anciaux tot Zijlstra. Cultuurparticipatie en cultuurbeleid in Nederland en Vlaanderen (2012).* Quirine van der Hoeven. ISBN 978 90 377 0583 6

2012-7 *Vraag naar arbeid 2011 (2012).* Edith Josten, Jan Dirk Vlasblom, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0601 7

2012-8 *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe (2012).* Rob Bijl en Arjen Verweij (red.) ISBN 978 90 377 0569 0

2012-9 *IQ met beperkingen. De mate van versandelijke handicap van zorgvragers in kaart gebracht (2012).* Isolde Woittiez, Michiel Ras en Debbie Oudijk. ISBN 978 90 377 0602 4

2012-10 *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland (2012).* Saskia Keuzenkamp (red.), Niels Kooiman, Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0603 1

2012-11 *The Social State of the Netherlands 2011. Summary (2012).* Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloin en Evert Pommer (red.) ISBN 978 90 377 0605 5

- 2012-13 *Sturen op geluk. Geluksbevordering door nationale overheden, gemeenten en publieke instellingen* (2012). Cretien van Campen, Ad Bergsma, Jeroen Boelhouwer, Jacqueline Boerefijn, Linda Bolier. ISBN 978 90 377 0608 6
- 2012-14 *Countries compared on public performance. A study of public sector performance in 28 countries* (2012). Jedid-Jah Jonker (red.). ISBN 978 90 377 0584 3
- 2012-15 *Versterking data-infrastructuur sport* (2012). Annet Tiessen-Raaphorst en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0613 0
- 2012-16 *De sociale staat van de gemeente. Lokaal gebruik van de scp-leefsituatie-index* (2012). Jeroen Boelhouwer (SCP), Rob Gilsing (Verwey-Jonker Instituut). ISBN 978 90 377 0612 3
- 2012-17 *Belemmerd aan het werk. Trendrapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsdeelname personen met gezondheidsbeperkingen* (2012). Maroesjka Versantvoort en Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0616 1
- 2012-18 *Monitor Talent naar de Top 2011* (2012). Ans Merens (red.) en Commissie Monitoring Talent naar de Top. ISBN 978 90 377 0610 9
- 2012-19 *Tevreden met pensioen. Veranderende inkomens en behoeften bij ouderen* (2012). Arjan Soede. ISBN 978 90 377 0572 0
- 2012-20 *Verzorgd uit de bijstand. De rol van gedrag, uiterlijk en taal bij de re-integratie van bijstandsonvangers* (2012). Patricia van Echtelt en Maurice Guiaux. ISBN 978 90 377 0614 7
- 2012-21 *De virtuele kunstkar. Cultuurdeelname via oude en nieuwe media* (2012). Nathalie Sonck en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0619 2
- 2012-22 *Op zoek naar bewijs. Evaluatieontwerpen onderwijsmaatregelen* (2012). Lex Herweijer en Monique Turkenburg. ISBN 978 90 377 0618 5
- 2012-23 *Startklaar voor vier jaar. Een verkenning van publieke prestaties voor de kabinetsformatie 2012* (2012). Evert Pommer (red.). ISBN 978 90 377 0640 6
- 2012-24 *Op afstand gezet. Een onderzoek naar de publieke opinie op verzoek van de Parlementaire Onderzoekscommissie 'Privatisering en verzelfstandiging'* (2012). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0639 0.
- 2012-25 *Moslim in Nederland 2012* (2012). Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts. ISBN 978 90 377 0621 5
- 2012-26 *Statusontwikkeling van wijken in Nederland 1998-2010* (2012). Frans Knol. ISBN 978 90 377 0533 1
- 2012-27 *Maten voor gemeenten 2012. Prestaties en uitgaven van de lokale overheid in de periode 2005-2010* (2012). Evert Pommer, Ingrid Ooms, Ab van der Torre, Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0624 6
- 2012-28 *Op achterstand. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt* (2012). Iris Andriessen, Eline Nievers en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0615 4
- 2012-29 *Particuliere initiatieven in ontwikkelingssamenwerking. Een casestudy naar nieuwe verbanden in de Nederlandse civil society* (2012). Esther van den Berg m.m.v. Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0631 4
- 2012-30 *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland* (2012). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0625 3
- 2012-31 *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012* (2012). Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonke van Noije, Cok Vrooman (red.). ISBN 978 90 377 0623 9
- 2012-32 *Meebetalen aan de zorg. Nederlanders over solidariteit en betaalbaarheid van de zorg* (2012). Sjoerd Kooiker, Mirjam de Klerk, Judith ter Berg en Yolanda Schothorst. ISBN 978 90 377 0628 4

- 2012-33 *Dichter bij elkaar. De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland* (2012). Willem Huijnk en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0627 7
- 2012-34 *Armoedesignalement 2012* (2012). SCP en CBS. ISBN 978 90 377 0633 8
- 2012-35 *Emancipatiemonitor 2012* (2012). Ans Merens, Marijke Hartgers en Marion van den Brakel. ISBN 978 90 377 0630 7
- 2012-36 *Meldingen van discriminatie in Nederland* (2012). Iris Andriessen en Henk Fernee. ISBN 978 90 377 0643 7

SCP-publicaties 2013

- 2013-1 *Van pech en rampspoed. Nieuwjaarsuitgave 2013* (2013). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0611 6
- 2013-2 *Terecht in de jeugdzorg. Voorspellers van kind- en opvoedproblematiek en jeugdzorggebruik* (2013). Sander Bot (red.), Simone de Roos, Klarita Sadiraj, Saskia Keuzenkamp, Angela van den Broek, Ellen Kleijnen. ISBN 978 90 377 0629 1
- 2013-3 *Gezinnen onderweg. Dagelijkse mobiliteit van ouders van jonge kinderen in het combineren van werk en gezin* (2013). Marjolijn van der Klis (red.) ISBN 978 90 377 0568 3
- 2013-4 *Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013* (2013). Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuiper. ISBN 978 90 377 0648 2
- 2013-5 *Towards Tolerance. Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe* (2013). Lisette Kuiper, Jurjen Iedema, Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0650 5
- 2013-6 *Sprekend op schrift. Een selectie uit vijftien jaar lezingen en artikelen van Paul Schnabel, 1998-2013* (2013). ISBN 978 90 377 0647 5
- 2013-7 *Acceptance of lesbian, gay, bisexual and transgender individuals in the Netherlands 2013* (2013). Saskia Keuzenkamp en Lisette Kuiper. ISBN 978 90 377 0649 9
- 2013-8 *Gemeentelijk Wmo-beleid 2010. Een beschrijving vanuit het perspectief van gemeenten* (2013). Frieke Vonk, Mariska Kromhout, Peteke Feijten, Anna Maria Marangos. ISBN 978 90 377 0651 2

SCP-essays

- 1 *Voorbeelden en nabeelden* (2005). Joep de Hart. ISBN 90 377 0248-1
- 2 *De stem des volks* (2006). Arjan van Dixhoorn. ISBN 90 3770265-1
- 3 *De tekentafel neemt de wijk* (2006). Jeanet Kullberg. ISBN 90 377 0261 9
- 4 *Leven zonder drukte* (2006). Tjirk van der Ziel met een naschrift van Anja Steenbekkers en Carola Simon. ISBN 90 377 0262 7
- 5 *Otto Neurath en de maakbaarheid van de betere samenleving* (2007). Ferdinand Mertens. ISBN 978 90 5260 260 8

Overige publicaties

- Hoe het ons verging... Traditionele nieuwjaarsuitgave van het SCP* (2010). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0465 5
- Wmo Evaluatie. Vierde tussenrapportage. Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking; twee jaar na de invoering van de Wmo* (2010). A. Marangos, M. Cardol, M. Dijkgraaf, M. de Klerk. ISBN 978 90 377 0470 9

- Op weg met de Wmo. Journalistieke samenvatting door Karolien Bais.* Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans. Samenvatting door Karolien Bais (2010). ISBN 978 90 377 0469 3
- NL Kids online. Risico's en kansen van internetgebruik onder jongeren* (2010). Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0430 3
- Kortdurende thuiszorg in de AWBZ. Een verkenning van omvang, profiel en afbakening* (2010). Maaike den Draak. ISBN 978 90 377 0471 6
- De publieke opinie over kernenergie* (2010). Paul Dekker, Irene de Goede, Joop van der Pligt. ISBN 978 90 377 0488 4
- Op maat gemaakt? Een evaluatie van enkele responsverbeterende maatregelen onder Nederlanders van niet-westerse afkomst* (2010). Joost Kappelhof. ISBN 978 90 377 0495 2
- Oudere tehuisbewoners. Landelijk overzicht van de leefsituatie van ouderen in instellingen 2008-2009* (2010). Maaike den Draak. ISBN 978 90 377 0499 0
- Kopers in de knel? Een scenariostudie naar de gevolgen van de crisis voor huiseigenaren met een hypotheek* (2010). Michiel Ras, Ingrid Ooms, Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0498 3
- Gewoon anders. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0502 7
- De aard, de daad en het Woord. Een halve eeuw opinie- en besluitvorming over homoseksualiteit in protestants Nederland, 1959-2009* (2010). David Bos. ISBN 978 90 377 0506 5
- Werkloosheid in goede banen. Bijdragen aan de SCP-studiemiddag 2010* (2010). Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0516 4
- Europa's welvaart. De Lissabon Agenda in een breder welvaartspectief en de publieke opinie over de Europese Unie* (2010). Harold Creusen (CPB), Paul Dekker (SCP), Irene de Goede (SCP), Henk Kox (CPB), Peggy Schijns (SCP) en Herman Stolwijk (CPB). ISBN 978 90 377 0492 1
- Maakt de buurt verschil?* (2010). Merové Gijsberts, Miranda Vervoort, Esther Havekes en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0227 9
- Mantelzorg uit de doeken* (2010). Debbie Oudijk, Alica de Boer, Isolde Woittiez, Joost Timmermans, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0486 0
- Monitoring acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0484 6
- Registers over wijken* (2010). Matthieu Permentier en Karin Wittebrood (SCP), Marjolijn Das en Gelske van Daalen (CBS). ISBN 978 90 377 0499 0
- Data voor scenario's en ramingen van de GGZ* (2010). Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0494 5
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 1* (2010). Paul Dekker, Josje den Ridder en Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0490 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 2* (2010). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0507 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 3* (2010). Josje den Ridder, Lonneke van Noije en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0508 8
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 4* (2010). Josje den Ridder, Paul Dekker en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0531 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 1* (2011). Eefje Steenvoorden, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0549 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 2* (2011). Josje de Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0564 5
- Burgerperspectieven 2011 | 3* (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0582 9
- Advies over het Wmo-budget huishoudelijke hulp 2012* (2011). Ab van der Torre, Saskia Jansen en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0573 7 (webpublicatie)

Oudere migranten . Kennis en kennislacunes (2011). Maaïke den Draak en Mirjam de Klerk.

ISBN 978 90 377 0597 3 (webpublicatie)

Armoedesignalement 2011 (2011). CBS/SCP. ISBN 978 90 357 1870 8

Burgerperspectieven 2011 | 4 (2012). Josje den Ridder, Jeanet Kullberg en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0593 5

Burgerperspectieven 2012 | 1 (2012). Paul Dekker, Josje den Ridder en Paul Schnabel. ISBN 978 90 377 0607 9

Burgerperspectieven 2012 | 2 (2012). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0617 8

Burgerperspectieven 2012 | 3 (2012). Paul Dekker, Pepijn van Houwelingen en Evert Pommer.

ISBN 978 90 377 0622 2

Burgerperspectieven 2012 | 4 (2012). Josje den Ridder, Paul Dekker en Mathilde van Ditmars.

ISBN 978 90 377 0645 1

